

Ministerieel besluit tot definitieve bescherming als monument van de voormalige porseleinwinkel Vanhoecke in Gent

DE VLAAMSE MINISTER VAN BUITENLANDS BELEID EN ONROEREND ERFGOED,

Gelet op het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013, artikel 6.1.1;

Gelet op het besluit van de Vlaamse Regering van 25 juli 2014 tot bepaling van de bevoegdheden van de leden van de Vlaamse Regering, artikel 6, 1°;

Gelet op het ministerieel besluit van 9 maart 2018 tot voorlopige bescherming als monument van de voormalige porseleinwinkel Vanhoecke in Gent;

Gelet op het openbaar onderzoek dat gehouden is van 22 maart tot en met 20 april 2018 en waarvan de behandeling is opgenomen in bijlage;

Overwegende dat het waarderend onderzoek, waarvan de resultaten zijn opgenomen in het beschermingsdossier, de erfgoedwaarde van de voormalige porseleinwinkel Vanhoecke aantoot;

Overwegende dat de voormalige porseleinwinkel Vanhoecke als monument historische waarde bezit die als volgt wordt gemotiveerd:

De voormalige porseleinwinkel Vanhoecke werd reeds in 1864 opgericht en is vernoemd naar Adolphe Vanhoecke die de zaak vanaf 1888 uitbaatte. De geschiedenis van de porseleinwinkel, de voor een detailhandel typerende locatie langs een drukke invalsweg en het type winkelpui zijn representatief voor de veranderingen in het commerciële landschap tijdens de 19de eeuw en de typologische evolutie van de winkelpui die hiermee gepaard ging. De voormalige porseleinwinkel bezit eveneens historische waarde als getuige van de historische bebouwing die op dit belangrijk knooppunt van voormalige stadsversterkingen, waterwegen en invalswegen reeds grotendeels is verdwenen. Het pand bezit een waardevolle oude kern en bewaart haar historische structuren. De diverse gebruiks- en sierobjecten in porselein, kristal en faïence die worden voorgesteld op de gevelreclame geven een unieke inzicht in de aangeboden koopwaar van een porseleinwinkel tijdens de belle époque;

Overwegende dat de voormalige porseleinwinkel Vanhoecke als monument artistieke waarde bezit die als volgt wordt gemotiveerd:

De artistieke waarde wordt gevormd door de uitzonderlijke betegeling van de voorgevel met plavuizen voorzien van figuratieve decoratie in kleurrijke emailglazuren. Deze unieke tegelrealisatie voor de voormalige porseleinwinkel Vanhoecke werd uitgevoerd tussen 1902 en 1914 door de befaamde tegelproducent *Maison Helman Céramiques d'Art* uit Sint-Agatha-Berchem. Het *Maison Helman* was één van de belangrijkste producenten van decoratieve tegelpanelen en bouwaardewerk aan het begin van de 20ste eeuw. Voor de voormalige porseleinwinkel Vanhoecke realiseerde Helman een speciaal op maat gemaakt tegeltableau als gevelreclame voor de handelszaak. *Maison Helman* stond bekend voor het vervaardigen van dit soort hoogwaardige decoratieve tegelpanelen, een toegepaste kunstvorm waarin de firma zich had gespecialiseerd. Deze panelen zijn uitgevoerd "*à la main par des artistes céramistes*" en zijn dus handwerk van de hoogste kwaliteit. Helman gebruikte de voor hem typerende droge lijnteknik. Hierbij zorgen zwarte contourlijnen voor het omsluiten van de

emailkleuren die daardoor een licht relief krijgen. Het gaat bovendien om één van de grootste en vroegste realisaties van *Maison Helman*, die uitgevoerd is op plavuizen geproduceerd door *Utzschneider Jaunez et Cie*, gevestigd in Jurbise (Henegouwen). Niettegenstaande de storende lacunes, heeft de gevelbekleding een bijzondere waarde aangezien ze een voor Vlaanderen zeldzaam voorbeeld is van een betegelde gevelreclame die de volledige voorgevel van het winkelpand beslaat. Typologisch is het tegelensemble eveneens een unicum. Er bestaat in Vlaanderen, en bij uitbreiding België, geen andere commercieel geladen tegelbekleding met een vergelijkbare thematiek. De artistieke uitwerking en technische uitvoering zijn van hoge kwaliteit. Artistiek zijn de medaillons onder de uitkragende kroonlijst een zeldzaam resterende getuigenis van de invloed van affichekunstenaars als Alphonse Mucha (1860-1939) en Privat Livemont (1861-1936) op de Belgische tegelproductie in de art-nouveaustijl. De diverse florale verwijzingen, al dan niet met symbolische betekenis, zijn op hun beurt getuigenissen van de florale art-nouveaustroming die tijdens de belle époque opgang maakte in Europa, beïnvloed door de symbolistische schilderkunst,

BESLUIT:

Artikel 1. Met toepassing van artikel 6.1.1 tot en met artikel 6.1.11 van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 en artikel 6.2.1 van het Onroerenderfgoedbesluit van 16 mei 2014 worden de volgende onroerende goederen definitief beschermd als monument:

Voormalige porseleinwinkel Vanhoecke, woonwinkelhuis met betegelde voorgevel, Brusselsepoortstraat 61 in Gent, bekend ten kadaster: Gent, 4de afdeling, sectie D, perceelnummer 3466.

De definitief beschermde onroerende goederen zijn aangeduid op het plan dat als bijlage bij dit besluit wordt gevoegd.

De fotoregistratie van de fysieke toestand van de definitief beschermde goederen wordt als bijlage bij dit besluit gevoegd.

Art. 2. Het monument heeft de volgende erfgoedwaarden:

- 1° historische waarde;
- 2° artistieke waarde.

De erfgoedelementen en de erfgoedkenmerken van het monument zijn:

De voormalige porseleinwinkel maakt deel uit van een huizenrij van vier rijwoningen die uitspringen ten opzichte van de rooilijn. De voorgevel volgt de historische rooilijn en staat daarmee zowel schuin als vooruitspringend ten opzichte van de straat. Het volume telt drie traveeën en twee bouwlagen onder een pannenzadeldak (nok parallel aan de straat). In de voorgevel bevindt zich ter hoogte van de gelijkvloerse verdieping een gevelbrede winkelpui met centrale toegangsdeur. Op de bovenliggende verdieping zijn er drie identieke rechthoekige vensters. De voorgevel is volledig bekleed met steengoedtegels voorzien van figuratieve decoratie in kleurrijke emailglazuren. De houten winkelpui dateert van 1885 en bestaat uit een centrale deurtravee met een hardstenen dorpel, door afgeronde tussenstijlen gescheiden van de twee flankerende rechthoekige winkelramen boven dorpels in blauwe hardsteen. Het geheel wordt afgewerkt met een geprofileerde kroonlijst met tandlijst. De houten kroonlijst en het schrijnwerk van de drie vensters werden in 2008 vernieuwd naar historisch model.

Het tegelensemble werd ontworpen door de befaamde Brusselse tegelproducent *Maison Helman Céramiques d'Art* en bestaat uit een gevelreclame die de volledige gevel beslaat. De betegeling werd gerealiseerd met vorstbestendige tegels met een basisvorm van 16 x 16 centimeter, ontwikkeld als ongeglazuurde plavuis, hier geglazuurd toegepast als

gevelbekleding. Op de gevelreclame wordt de zeer diverse koopwaar van de voormalige porseleinwinkel afgebeeld. De veelkleurige decoratieve voorstellingen zijn uitgevoerd in droge lijnteknik tegen een beige achtergrond binnen een oranje omlijsting met accoladevormige afrondingen in de hoeken. Deze omlijsting deelt de betegeling op in verschillende segmenten. Er zijn negen segmenten te onderscheiden, genummerd van A tot I.

Segment A betreft de zone boven de bovenvensters en onder de kroonlijst. Dit segment bevat 180 tegels. Er worden drie cirkelvormige medaillons met vrouwenbustes afgebeeld. Het zijn voorstellingen van decoratieve sierborden die de interieurs sierden van voorname belle-epoquewoningen, bijvoorbeeld om op het dressoir te plaatsen of aan de muur te hangen. Deze medaillons bevinden zich telkens boven de drie vensters van de eerste verdieping. Elk medaillon heeft dezelfde vormgeving, bestaande uit een parellijst en omringende lijst met bladmotief. De centrale figuur is afgebeeld in kwartprofiel, terwijl de buitenste figuren naar de middelste figuur zijn gericht en dus elk in volledig profiel zijn afgebeeld. De drie jonge vrouwen hebben glanzend zwarte haren met opvallende diademen. De twee buitenste figuren dragen lichtblauwe kledij, de centrale figuur draagt witte kledij en een dubbel parelhalssnoer. De drie medaillons zijn omgeven door bloemen, die doorlopen achter de omlijsting van de medaillons en zo de vrouwen volledig omringen. Centraal zijn de bladeren en bloemen van purperen rissen afgebeeld. Aan beide zijden zijn rozenbottelstruiken afgebeeld. De vrouwenfiguren zijn wellicht bloemenassociaties.

Segmenten B, C, D en E zijn de vier smalle penanten naast en tussen de vensteropeningen op de eerste verdieping. De buitenste segmenten, B en E bestaan elk uit 28 tegels. Ze zijn gedecoreerd met rozenbottelstruiken. De twee segmenten tussen de vensters tellen elk 42 tegels. Elk segment bevat de voorstelling van een slanke siervaas met handvaten, respectievelijk met chrysant en stokroos. De dagkanten van de vensters zijn voorzien van ongedecoreerde beige kleurige tegels.

Segment F bevindt zich ter hoogte van de borstwering van de bovenvensters, boven de kroonlijst van de winkelpui. Dit tegelpaneel van 180 tegels is het rijkst gedecoreerd en stelt de koopwaar van de voormalige porseleinwinkel voor. Omgeven door talrijke bloemsoorten zoals rozen, bamboebladeren en waaierpalm wordt allerhande sier- en gebruiksgoed weergegeven. We onderscheiden onder andere een porseleinen eetservies met soepkom, borden, schalen en sauskom, maar ook lampetstellen, vazen, schotels, kannen, diverse types glazen, een koffieservies, een wandelstok- en parapluhouder in faience, een bloempot en een bloemenstaander met Oost-Indische kers.

Segment G betreft een smalle strook links van de winkelpui afgewerkt met een enkele rij van 18 beige kleurige ongedecoreerde tegels.

Segmenten H en I bevinden zich onder de winkelramen, aan weerszijden van de toegangsdeur. Beide tegeltableaus zijn bijna even groot, waarbij het linkse segment (H) met 65 tegels één tegelrij breder is dan het rechtse paneel van 60 tegels. De tegeltableaus zijn identiek qua vormgeving en stellen wilde papaver voor.

Een tiental tegels en tegelfragmenten die preventief werden gedemonteerd tijdens de renovatie van 2008 bleven bewaard en maken integrerend deel uit van het monument.

De gedeeltelijk vrijstaande noordelijke zijpuntgevel bestaat uit bepleisterde baksteen. Het vrijstaande gedeelte van de achtergevel bewaart nog tal van bouwsporen. Het betreft een verankerde onbepleisterde bakstenen gevel met twee gevelopeningen onder rollagen. Boven de vensters is een opvallende bouwnaad van de verhoging van deze gevel. Net boven het dak van de aanbouw zijn de rollagen te zien van twee voormalige muuropeningen van de gelijkvloerse verdieping.

Het pand heeft een waardevolle oudere kern en historische bouwstructuur. De diverse bouwsporen wijzen op de aanwezigheid van een pre-19de-eeuwse kern. De kelder met bakstenen korfbooggewelf situeert zich aan de straatzijde en is haaks daarop ingeplant. Er bevinden zich twee keldergaten aan de straatzijde. In de noordwestelijke hoek van de kelder bevindt zich een ondiepe nis, die zich eveneens in het gewelf aftekent. De achterwand en bovenzijde van de nis lopen schuin naar boven op. Dit element is vermoedelijk een restant

van een voormalig keldergat. De historische bouwstructuur bestaat verder uit de bakstenen structuur en balkenlagen met moer- en kinderbalken.

Art. 3. Voor het beschermde monument gelden de volgende beheersdoelstellingen:

- 1° de algemene doelstelling van de bescherming is het behoud van de erfgoedkenmerken en -elementen die de basis vormen voor de erfgoedwaarden;
- 2° de voormalige porseleinwinkel Vanhoecke met historisch bouwvolume en betegelde gevelreclame vormt een ensemble. Elke beheersdaad moet de erfgoedwaarden, erfgoedkenmerken en -elementen respecteren en ondersteunen. Nieuwe ingrepen en wijzigingen in het gebruik van het pand vereisen een geïntegreerde aanpak waarbij de impact op het geheel wordt afgewogen en waarbij de draagkracht van het gebouw niet wordt overschreden. Dit veronderstelt vakkundig onderhoud en indien nodig conserverende ingrepen;
- 3° met betrekking tot het exterieur beoogt de bescherming het behoud van de buitenarchitectuur qua schaal, volumewerking, materiaalgebruik en afwerking. In het bijzonder dient de waardevolle gevelbetegeling aan de straatzijde behouden te blijven en wordt het behoud nagestreefd van de afleesbaarheid van bouwsporen aan de achtergevel;
- 4° met betrekking tot het interieur beoogt de bescherming het behoud van de historische bouwkern, in het bijzonder de kelder met bakstenen korfbooggewelf, de bakstenen bouwstructuur en houten balkenlagen met moer- en kinderbalken;
- 5° het is wenselijk dat de waardevolle gevelbetegeling ontworpen door Maison Helman wordt gerestaureerd, of dat minstens conserverende maatregelen worden genomen om verdere degradatie te voorkomen. Hierbij is een wetenschappelijke en vakkundige aanpak essentieel. Er dient zoveel mogelijk van het oorspronkelijke keramische materiaal te worden hergebruikt. In dit complexe figuratieve ontwerp vormen de ontbrekende tegels visueel storende lacunes die een negatief effect hebben op de leesbaarheid van het geheel en de erfgoedwaarde. De lacunes worden daarom bij voorkeur ingevuld met gerecupereerde tegels of passende keramische replica's. Onvakkundige invullingen moeten worden verwijderd. De duurzame hechting van het tegelensemble moet worden verzekerd. Hierbij dient er bijzondere aandacht te gaan naar de samenstelling van de hechtingsmortel. Tijdens het restauratieproces moeten de opbouw, techniek en materiaaltechnische eigenschappen bouwhistorisch worden gedocumenteerd. Het is aangewezen aandachtig te zijn voor de nummering op de achterzijde van de tegels. Een tijdelijke (gedeeltelijke of volledige) ontmanteling van de betegeling is toegestaan indien dit noodzakelijk zou blijken voor een duurzame restauratie;
- 6° in geval van aanpassing of vernieuwing van het schrijnwerk in de voorgevel is het aangewezen om de historische vormgeving van de kroonlijst, toegangsdeur met bovenlicht, winkelpui en ramen, zoals deze wordt gedocumenteerd door historische foto's, te behouden of terug te brengen. Het verdient de aanbeveling om de storende rolluikkasten in de winkelramen en in de ramen van de eerste verdieping aan de voorgevel te verwijderen en opnieuw houten rolluiken te plaatsen in de winkelpui. De beglaasde toegangsdeur wordt bij voorkeur opnieuw voorzien van een driedelig bovenlicht;
- 7° het is wenselijk dat de visueel storende reclamepanelen tegen de noordgevel worden verwijderd.

Art. 4. De zakelijkrechthouder en de gebruiker van het beschermde monument zijn verplicht de instandhouding en het onderhoud ervan te verzekeren door:

- 1° het goed als een goede huisvader te beheren en de nodige voorzorgsmaatregelen te nemen tegen schade ten gevolge van brand, blikseminslag, diefstal, vandalisme, wind of water;
- 2° de toestand van het goed regelmatig te controleren;
- 3° regulier onderhoud uit te oefenen;
- 4° onmiddellijk passende consolidatie- en beveiligingsmaatregelen te nemen in geval van nood.

Art. 5. Voor de volgende handelingen aan het beschermde monument moet een toelating worden aangevraagd:

- 1° de aanmerkelijke reliëfwijziging van de bodem;
- 2° het plaatsen, slopen, verbouwen of heropbouwen van een constructie;
- 3° het verwijderen, vervangen, wijzigen of verstevigen van constructieve elementen;
- 4° het verwijderen, vervangen of wijzigen van historische materialen en het toepassen van behandelingen met als doel de historische materialen te reinigen, te herstellen, te verduurzamen of te beschermen tegen verweer en aantasting;
- 5° het uitvoeren van de volgende werken aan het dak en de buitenmuren van constructies:
 - a) het verwijderen, vervangen of wijzigen van dakbedekking en gootconstructies;
 - b) het verwijderen van voegen en het hervoegen;
 - c) het aanbrengen, verwijderen, vervangen of wijzigen van de kleur, textuur of samenstelling van de afwerkingslagen, in het bijzonder wat betreft de tegelbekleding;
 - d) het aanbrengen, verwijderen, vervangen of wijzigen van buitenschrijnwerken, deuren, ramen, de winkelpui, inclusief de al dan niet figuratieve beglazing, beslag, hang- en sluitwerk;
 - e) het aanbrengen, verwijderen, vervangen of wijzigen van aard- en nagelvaste elementen, smeedijzer en beeldhouwwerk, inclusief nieuwe toevoegingen;
 - f) het aanbrengen, vervangen of wijzigen van opschriften, publiciteitsinrichtingen of uithangborden, met uitzondering van verkiezingspubliciteit en met uitzondering van publiciteitsinrichtingen, waarbij wordt bekendgemaakt dat het goed te koop of te huur is, op voorwaarde dat de totale maximale oppervlakte niet meer bedraagt dan 4 m²;
- 6° het uitvoeren van de volgende omgevingswerken:
 - a) het plaatsen of wijzigen van bovengrondse nutsvoorzieningen en leidingen;
 - b) het plaatsen of wijzigen van afsluitingen en ommuringen;
- 7° het uitvoeren van de volgende handelingen aan of in het interieur:
 - a) het uitvoeren van destructief materiaaltechnisch onderzoek;
 - b) het uitvoeren van structurele werken en het toevoegen van nieuwe structuren;
 - c) het verwijderen, vervangen of wijzigen van historische materialen en het toepassen van behandelingen met als doel de historische materialen te reinigen, te herstellen, te verduurzamen of te beschermen tegen verweer en aantasting;
 - d) het verwijderen, vervangen of wijzigen van plafonds en gewelven.

Er is geen toelating vereist voor het onmiddellijk nemen van passende consolidatie- en beveiligingsmaatregelen in geval van nood, noch voor de uitvoering van regulier onderhoud.

Brussel, 17 JULI 2018

De Vlaamse minister van Buitenlands Beleid en Onroerend Erfgoed,

Geert BOURGEOIS